

Panowie bracia, czyli rzecz o szlachcie polskiej

Uczeń:

powie się, co różniło polską szlachtę od innych stanów społecznych Rzeczypospolitej;

pozna warstwy tego stanu;

pozna ubiory oraz siedziby polskiej szlachty.

Hasła treści:

szlachcic, szlachta gołota, szlachta zagrodowa, średnia szlachta, magnateria, stan szlachecki, dwór, herb szlachecki

Uwagi metodyczne:

Tematyka tej lekcji zwykle interesuje uczniów. Lekcja służy dalszemu pogłębianiu umiejętności pracy uczniów ze źródłem tekstowym i ikonograficznym. Warto wspólnie zbudować, np. wykorzystując mapę mentalną, obraz życia polskiej szlachty. Należy przy tym podkreślić specyfikę i zróżnicowanie tego stanu społecznego. Lekcja może stać się przyczynkiem do zaciekawienia uczniów pochodzeniem ich nazwiska, rozbudzić zainteresowanie badawcze w obszarze dziejów własnej rodziny, choć takie ćwiczenia zawsze wymagają ostrożności i taktu ze strony nauczyciela.

Panowie bracia, czyli rzecz o szlachcie polskiej

Ćwiczenie 1

Wskaż prawidłowe wyrazy,

Demokracja szlachecka – ustrój ☐ polityczny ☐ społeczny ☐ gospodarczy ☐
I Rzeczypospolitej. Ustrój ten wykształcił się na przełomie ☐ XV/XVI ☐ XIV/XV ☐
☐ XVI/XVII ☐ wieku. Cechowała go uprzywilejowana pozycja szlachty, która miała
decydujący wpływ na rządy dzięki sejmikom ziemskim i sejmowi ☐ walnemu ☐
☐ konwokacyjnemu ☐. Demokracja szlachecka była formą monarchii stanowej, której
cechą charakterystyczną było to, że obok króla w sprawowaniu władzy państwowej
uczestniczył stan ☐ szlachecki ☐ mieszczański ☐ duchowny ☐. Było to możliwe
dzięki przejęciu przez ☐ szlachtę ☐ mieszczaństwo ☐ duchowieństwo ☐
dominującej pozycji wśród stanów w Polsce. Pozycja króla uległa ☐ ograniczeniu ☐
☐ wzmocnieniu ☐ w wyniku nadawania licznych przywilejów.

Zapoznaj się ze źródłami historycznymi dotyczącymi polskiej szlachty.

Źródło 1. Marcin Kromer o szlachcie polskiej [fragment]

[...] Szlachta polska wyodrębniła się dla rządu oraz obrony [...] ludności i kraju. Dlatego też ci, którzy tworzą ten stan, w dawniejszych czasach nazywani byli rycerzami [...], a teraz zwą się szlachtą, od szlachetności rodu, [...] i ziemianami [...]. Nazwa [ziemianie] pochodzi więc od pól, które uprawiają i od dawna zamieszkują prawem dziedziczenia, kupna czy też darowizny panującego. Szlachta ma liczne i wielkie przywileje [...]. Szlachectwo [...] szacuje się według urodzenia i zasług, ale bierze się również pod uwagę i obyczaje. [...]

Źródło 2. Zróżnicowanie stanu szlacheckiego

[...] Pozycja szlachcica wynikała z ilości posiadanej ziemi. Majątki kilkudziesięciu rodów magnackich, które stały u szczytu społecznej drabiny stanu szlacheckiego, liczyło się w tysiącach hektarów. [...] W odróżnieniu od magnaterii, przeciętny szlachcic mógł się uważać za szczęśliwego, jeśli posiadał dwa lub trzy folwarki. [...] Zaliczał się zatem do średniej szlachty. [...] U dołu drabiny znajdował się tłum drobnej szlachty. Szlachta częściowa – zamieszkiwała części większych majątków, stąd nazwa częściowa. [...] Szlachta czynszowa – dzierżawiła folwarki od swych zamożniejszych współbraci. Kolejna grupa – szlachta zagrodowa – posiadała ziemię, lecz nie miała chłopów pańszczyźnianych i sama musiała uprawiać swoje „zagrody”. Gołota – skupiała szlachtę, która nie miała ani ziemi, ani chłopów.

[na podstawie: Norman Davis, Boże Igrzysko, Kraków 1993 t. I, s. 298-300.]

Źródło 3. Jan Piotr Norblin. Szlachcic polski (rysunek z 1790 r.)

[źródło: https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Norblin_-_Avocat_polonais.jpg]

**Źródło 4. Fotografia. Drewniany dwór szlachecki z XVII w.
w Ożarowie pod Wieluniem**

[źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ozarow_-_manor_house.jpg]

Źródło 5. Ilustracja. Stroje polskich magnatów w XVI w.

[źródło: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/show-content/publication/edition/6457?id=6457&dirids=1>]

**Źródło 6. Fotografia. Rezydencja magnacka w Krasieczynie koło
Przemyśla.**

[źródło: http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plik:Krasieczyn_castle_3.jpg]

Źródło 6. Herb szlachecki Lubicz

[źródło: http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plik:POL_COA_Lubicz.svg]

Ćwiczenia

Ćwiczenie 2

Na podstawie źródła 1.

Wymień, na podstawie tekstu Marcina Kromera, najważniejsze powinności szlachty.

Napisz co decydowało o przynależności do stanu szlacheckiego?

Ćwiczenie 3

Na podstawie źródła 2.

Opisz strukturę społeczną szlachty polskiej.

Napisz, co - mimo ogromnych różnic majątkowych - łączyło polską szlachtę?

Ćwiczenie 4

Na podstawie źródeł 3-6.

Opisz wygląd rezydencji magnacki lub dworu szlacheckiego.

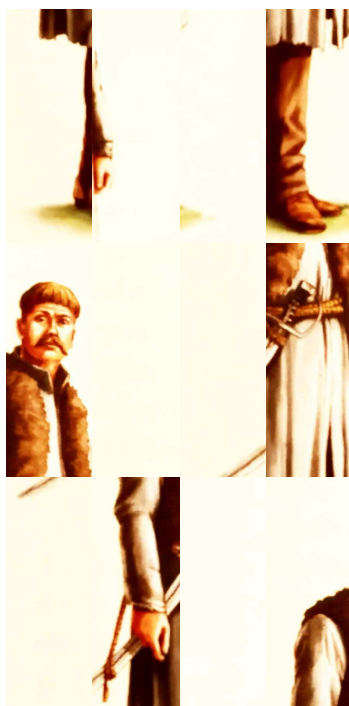
Ćwiczenie 5

Ułóż puzzle przedstawiające szlachcica zaliczanego do tzw. gołoty.

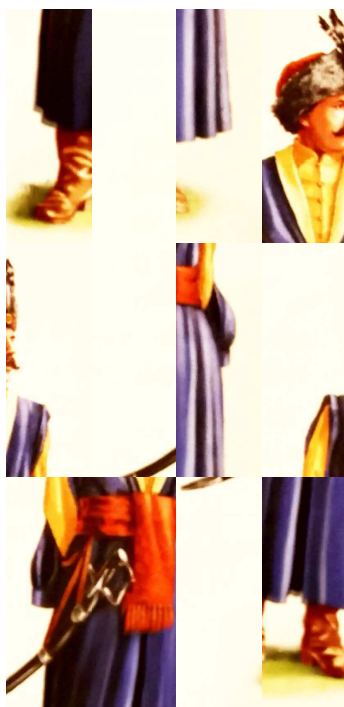
Ćwiczenie 6

Ułóż puzzle przedstawiające szlachcica zagrodowego.

Ćwiczenie 7

Ułóż puzzle przedstawiające szlachcica zaliczanego do warstwy średniej.

Ćwiczenie 8

Ułóż puzzle przedstawiające magnata.

Ćwiczenie 9

Uporządkuj grupy szlachty polskiej od najbogatszej do najuboższej.

gołota

magnateria

szlachta zagrodowa

szlachta średnia

Praca domowa

Ćwiczenie 10

Opisz elementy herbu szlacheckiego. Poszukaj pomocy w zasobach Internetu.

Ćwiczenie 11

Ustal, jak nazywa się nauka pomocnicza historii zajmująca się herbami.

Praca domowa dla zainteresowanych

Ćwiczenie 12

Wyjaśnij, co zawierają herby: Warszawy, Krakowa i Gniezna. Co łączy te trzy miasta?

Warto zapoznać się z materiałami edukacyjnymi:

” [Fundamenty Rzeczypospolitej.](#)

[Społeczeństwo Rzeczypospolitej.](#)

[Demokracja szlachecka.](#)